

ההשכלה הנמוכה

רבע מיליון סטודנטים יסתערו ביום ראשון על הקמפוסים ברחבי הארץ בדרך אל התואר – רק כדי לגלות שהדשא שם מזמן לא היה צהוב יותר ■ אתמול אומנם הסירה המועצה להשכלה גבוהה את האיום שלא לפתוח את שנת הלימודים האקדמית, אחרי שקיבלה מהאוצר תוספת תקציב זעומה, אבל אף אחד שם לא אופטימי: "האוניברסיטאות עומדות בפני קריסה. כבר עכשיו אנחנו על מסלול אחד יחד עם מדינות העולם השלישי"

מי. מי כמוהו, הם מאמינים, יכול לעזור להם למצוא עבודה. ומי כמוהו יודע עד כמה הוא לא יכול לעזור להם.

בסיפור הקטן הזה, בשיחות הטלפון האישיות שמגיעות לביתו של פרופ' גרוסמן, מקופלת ה"רגדיה הגדולה של האוניברסיטאות בישראל: אין להן תקציב לקלוט מרענים שיצאו לחו"ל ורוצים לחזור לכאן, אין להן תקציב לעבודות מחקר, למי עשה בקושי יש להן תקציב לפתוח ביום ראשון הקרוב את שנת הלימודים האקדמית.

||| תמר טרבלסי-חדד

פרופ' שלמה גרוסמן כבר התרגל לשיחות הטלפון האלה, שאחריהן הוא מרגיש כליכך מתוסכל, כליכך חסר אונים. סטודנטים שלו לשעבר, שיצאו להמשיך את לימודיהם באוניברסיטאות זרות, בעיקר בארה"ב, מתקשרים אליו ממקום מושבם בחו"ל. הם פונים אליו – פעם המרצה שלהם לביזימיניה, היום יורד הוועדה לתיכנון ולתקציב במועצה להשכלה גבוהה – בבקשה שיעזור להם למצוא עבודה בארץ. כן, הם מאוד מצליחים בחו"ל, אבל הם גם מאוד רוצים לחזור ליש"ר, ראל, להמשיך כאן את עבודת המחקר, להיקלט בסגל האקדמי.

אין כסף לספרים

אתמול, במין מעשה הוקוס-פוקוס אופייני לערב פתיחת שנת הלימודים, נמצא התקציב החסר – 140 מיליון שקל שהסכים משרד האו

טים הלומדים מקצועות אלה. נתונים שעולים ממחקר חדש בנושא ההשקעות בהשכלה הגבוהה וצימחה כלכלית, שנערך במוסד נאמן בטכניון, מציגים על ירידה עקבית ורצופה במיקום היחסי של ישראל מהמקום השלישי בשנת 1960 למקום ה-17 בשנת 1995. עורכי המחקר, אמנון פרנקל וערו לק, מצאו כי חלה הרעה משמעותית במצבן האחרון, בעיקר בכל הנוגע להשקעות בסטודנטים: ההשקעות של המדינה במסגרתן למדעים ירדו תוך 15 שנה בכ-60%.

המצב שהאוניברסיטאות נמצאות בו הוא פשוט קטסטרופלי, אומר פרופ' משה קוה, יו"ר ועד ראשי האוניברסיטאות. "מדי שנה מפסידה מדינת ישראל 7% מאנשי הסגל המצטיינים, שעברו למוסדות מחקריים בחו"ל".

הטובים לאמריקה

"למעשה, מדינת ישראל הפכה להיות מדינת ייצוא של מדענים מצוינים", אומר פרופ' גרוסמן. "נוצר מצב אבסורדי שהמדינה משקיעה כספים בצעירים המצטיינים, ולאחר מכן מפרה את העו"לם בהם, כי לה אין כסף לקלוט אותם. היא פשוט מוותרת עליהם לטובת ארצות אחרות ונותנת להן לקטוף את הפירות. היום היחס בארץ בין מספר המרצים לסטודנטים עומד על חבר סגל אחד ל-30 סטודנטים, לעומת חבר סגל אחד על כל חמישה סטודנטים במדינות המפותחות".

עכשיו, אחרי הגידול המוערי בתקציב, יש בכל זאת מקום לאופטימיות?

"אחרי שנים של ירידה באיכות המחקר קשה לעלות מחדש. ברית המועצות לשעבר הייתה במי קום הראשון במחקר בתחום המתמטיקה, אך לאחר פירוקה ובריחת מוחות ממנה היא ירדה למקום ה-30 וייקח לה זמן רב לחזור למעמדה הקודם. אם אנחנו רוצים להיות מובילי המדע בעולם, מדינת ישראל חייבת לשמר ולטפח את ההון האנושי שלה. היא צריכה לעשות את מרב המאמצים כדי להחזיר ארצה את החוקרים הצעירים. הבעיה היא שבמצב הקיים היום, במקום שהוועדה להשכלה גבוהה תתכנן את המדיניות והאוצר יספק את המי שאבים, האוצר הוא זה שקובע איך תיראה ההשכלה הגבוהה בארץ".

במשרד האוצר הודפים את הטענות. "המדיניות בתחום החינוך וההשכלה הגבוהה בישראל נקבעת ומאושרת ע"י הממשלה", מטר אתמול דר בר המשרד. "משרד האוצר מעביר תקציבים בהתאם להחלטות ומדיניות הממשלה".

שלה. האוצר בעד שיפור ההשכלה הגבוהה בישראל ופיתוח תשתיות המחקר, אך הובר חייב להיעשות במקביל להתנייעלות המ"ערכת".

פרופ' משה קוה, נשיא אוניברסיטת בר אילן: "הפתרון שהושג הוא פתרון על תנאי. אם לא תימצא דרך להחזיר את כל הסכומים שקוצצו - לא בטוח שסמסטר ב' ייפתח"

פרופ' שלמה גרוסמן מהמועצה להשכלה גבוהה: "הספריות לא מתעדכנות, המעבדות לא רונכות מיקרוסקופים, התשתיות לא מאפשרות מחקרים בכימיה, ביולוגיה ופיזיקה"

פרופ' זבקה נומי, נשיא אוניברסיטת בן גוריון: "כולנו נמצאים בגרעון תקציבי. הסכום שאושר הוא רק טיפה בים. בלעדיו לא היינו יכולים אפילו לשלם משכורות"

באיכות המחקר תבוא לירי ביטוי תוך שנים ספורות. אם התקציב לא יגדל - המצב רק ילך ויחמיר. כבר עכשיו אנוהו נמצאים על מסלול אחד יחד עם מדינות העולם השלישי".

"המצב גרוע ביותר", מאשרת פרופ' רבקה כרמי, נשיאת אוניברסיטת בן גוריון בבאר שבע. "הי קף הקיצוצים העצום בשנים האחרונות פגע קשה מאוד באוניברסיטאות. כל האוניברסיטאות נמצאות בגרעון תקציבי, והתשתיות המחקריות בארץ רחוקה מלספק את הצרכים שלהן. כבר עכשיו יש ראל מפגרת אחרי מדינות המערב, ובשנים הבאות המצב שלנו יידרדר אפילו ביחס למדינות מוסלמיות, שמבינות את חשיבות המחקר ומשקיעות בו. לאור חומרת המצב, החליטו השנה ראשי האוניברסיטאות להתארגן כנוף אחד ולא לפתוח את שנת הלימודים, כי א"אפשר היה ללמד במצב הזה. 140 מיליון השקלים שאושרו הם רק טיפה בים. בלעדיו לא היינו יכולים אפילו לשלם משכורות".

המכללות מנצחות

כרבע מיליון סטודנטים יסתערו ביום ראשון על הקמפוסים ברחבי הארץ. 200,230 מתוכם יעשו את צעדיהם הראשונים לעבר התואר הראשון. גם השנה נמשכת מגמת ההתחזקות של המכללות לעומת האוניברסיטאות: 58% נחרי ללמוד במכללות. מספר הנרשמים לאוניברסיטאות ירד ב-1.3% לעומת מספר הנרשמים למכללות, שעלה ב-5.3%. "משרד האוצר מאפשר להגדיל את מספר הסטודנטים במכללות האקדמיות, משום שיותר וול למדינה להכשיר סטודנט במכללה", טוען פרופ' גרוסמן. "סטודנט שלומד במכללה עולה למדינה כ-15 אלף שקל, בעוד שסטודנט באוניברסיטה טה עולה למדינה כ-25 אלף שקל. זו הסיבה שמכללות הלימודים באוניברסיטאות לא תגדל גם השנה". מניתוח ראשוני שנערך בוועדה לתכנון ולתקציב בכל הקשור לבחירת תחומי הלימוד עולה, כי הסטודנט הישראלי הפך עם השנים למעשי יותר בכחירת מקצוע. "מסיבה זו", אומר פרופ' גרוסמן, "ישנה עלייה בהרשמה לתחומים המועדפים, כמו ביולוגיה, ביטכנולוגיה וננוטכנולוגיה. הסטודנטים נטים רואים בתחומים האלה את מקצועות העתיד. לעומת זאת נראה כי טראומת המשבר בענף ההיי טק לפני ארבע שנים עדיין נותנת את אותותיה, למרות שהענף החל להתייצב. אנוהו רואים את זה בידיה המתמשכת במספר הנרשמים ללימודי מתמטיקה ומדעי המחשב. השנה גם נרשמה לראשונה ירידה קלה בניקוש למשפטים, אולם יש עלייה במספר הנרשמים לתואר שני במשפטים. מינהל עסקים, כמו תמיד, עדיין מבוקש מאוד בקרב הסטודנטים".

למרות העלייה האחרונה במספר הפונים ללימודים מדעיים, ישראל עדיין ממוקמת במקום האחרון בין המדינות המתועשות בשיעור הגידול במספר הסטודנטים

צד לתת והסכימה המועצה להשכלה גבוהה להפיק שר ולקבל - שאיפשר למועצה לרדת מהעץ הגבוה שעליו טיפסה ולהסיר את איום השביתה מעל פתיחת שנת הלימודים האקדמית. בתחילת המאבק, לפני כחודש, דרשה המועצה 350 מיליון שקל, שליש מהקיצוץ בתקציבה בשנים האחרונות, וגם הבטחה להגדיל את התקציב בשנים הבאות. אחר כך צימצמו את הדרישה ל-170 מיליון שקל. בסוף, כאמור, גוררו על 140 מיליון ועל הבטחה מועדפת של משרת החינוך ומוכ"ל משרד החינוך, שלה לגבש "צוות שיציג לממשלה מתווה למבנה העתידי של מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל וליצירתה".

אף אחד במועצה להשכלה גבוהה לא היה גאה את מול בהסכם שהושג. חמור מזה: אף אחד גם לא באמת מאמין שהוא יצליח לחלץ את ההשכלה הגבוהה בישראל מהבוץ העומק שבו היא שקועה. "הפתרון שהושג הוא פתרון על תנאי", אומר פרופ' קוה, נשיא אוניברסיטת בר אילן ויו"ר ועד ראשי האוניברסיטאות. "אם הוועדה שתוקם לא תמצא דרך להחזיר את כל הסכומים שקוצצו במשך השנים - לא בטוח שסמסטר ב' ייפתח".

"הסכום שיועבר לנו מאפשר את פתיחת שנת הלימודים", אומר פרופ' גרוסמן, "אבל הוא בהחלט לא פותר את הבעיה. עדיין נתקשה לקלוט מרצים חדשים - אלפי פוסטדוקטורנטים שיוצאים לחו"ל יאלצו להישאר שם - ועדיין תימשך הפגיעה הקשה בתשתיות המחקריות".

כבר הרבה זמן מדברים על מצבה החמור של ההשכלה הגבוהה בישראל. מה קרה בשנה שהביאה אתכם להחלטה לאיים בשביתה?

"המצב מידרדר כבר המש שנים, והשנה הוא חמור מתמיד. בחמש השנים האחרונות קוצצו כ-1.2 מיליארד שקלים בהשכלה הגבוהה. התיקונים המתמשכים בתקציבי ההשכלה הגבוהה פגעו אנושות ביכולת של האוניברסיטאות והמכללות לאון את תקציבן וביכולת המחבר הנייה פירות טובים, והחוקרים שלנו הגיעו להישגים טובים מאוד ברהבי העולם. ההשש שלנו הוא שהירידה במשאבים העומדים לטובת המחקר תמנע מאיתנו להמשיך להגיע להישגים. במצב של העדר פיתוח תשתיות מחקר מתוחכמות, אנוהו בהחלט חוששים מפני קריסת ההשכלה הגבוהה ובריחת מוחות צעירים לחו"ל".

עד כדי כך?

"אני אתן לך רק כמה דוגמאות שאולי ימחישו את המצב: הספריות המדעיות לא מתעדכנות, המעבדות לא רונכות מיקרוסקופים מתוחכמים, תשתיות מחקר הקיימות לא מאפשרות מחקרים בכימיה, ביולוגיה ופיזיקה. התוצאה: איכות המחקר של ישראל יורדת, בעוד שמדינות כמו איראן, מלזיה ופקיסטן מתקדמות בצעדים משמעותיים ליכולות שלנו. ישראל בהחלט עולה לאבר את מקומה ברימת המדינות המובילות בפרסומים מדעיים ובהישגים מחקריים. התוצאה של הירידה

עדיין אופטימיים: סטודנטים על הדשא. "בשנים הבאות המצב ילך ויידרדר"

צילומים: צביקה טיטל, חיים וורטהיים

